१५२
२

म. ग्रं. सं. ठाणें
विषय काव्य
सं. नं. ८५...

BOMBAY THEISTIC ASSOCI...
LITERATURE SERIES

भागवतधर्म

...कनाथी भागवतांतील वेंचे.

हे

न्यायमूर्ती म. गो. रानडे.

यांनीं वेंचून तयार केले.

...े मंडळीस...

नं ३०८ → म. ग्रं. सं. ठाणें
304
विषय काव्य
लेखक न्या. म. गो. रानडे
सन १८८४
संग्रहालय क्रमांक ८८८
पुस्तकाचें नांव एकनाथी भागवतांतील वेंचे.

सं. का० य्य १५२

भागवतधर्म.

एकनाथी भागवतातील वेंचे.

योग मार्गापेक्षां भक्ति थोर कशी.

॥ इंद्रियें कोंडितां न कोंडती ॥ विषय सांडता न सांडती ॥ पुढतपुढती बाधों येती ॥ यालागीं हरिभक्ति द्योतिली वेदें ॥ इंद्रियें कोंडावी न लागती ॥ सहज राहे विषयासक्ती ॥ एवढें सामर्थ्य हरिभक्तीं ॥ जाण निश्चितीं नृपवर्या ॥ योगी इंद्रियें कोंडिती ॥ ते भक्त लाविती भगवद्भक्तीं ॥ योगि विषय जे त्यागिती ॥ ते भक्त अर्पिती भगवंतीं ॥ योगी विषय त्यागिती ॥ त्यागितां देह दुःखी होती ॥ भक्त भगवंतीं अर्पिती ॥ तेणें होती नित्यमुक्त ॥ दारा सुत गृह प्राण ॥ करावे भगवंतासी अर्पण ॥ हे भागवतधर्म पूर्ण ॥ मुख्यत्वें भजन या नाव ॥

ज्ञानापेक्षां भक्ति थोर कशी.

॥ न करितां वेदशास्त्रव्युत्पत्ती ॥ ऐशिया अज्ञाना निजात्मप्राप्ती ॥ सुगम जोडे ब्रह्मस्थिती ॥ यालागीं हरिभक्ति प्रकाशिली देवें ॥ तें हे राया भागवत जाण ॥ मुख्यत्वें भक्ति प्रमाण ॥ भावें करितां भगवद्भजन ॥ अज्ञानजन उद्धरती ॥ स्त्री शूद्रादि अवघे ॥ घालूनियां ये नावे ॥ एकेच खेपें स्वयें न्यावें ॥ भजनभावें परतीरा ॥ येथें पोहणें यावीण उतरणें ॥ प्रयासेवीण प्राप्ति घेणें ॥ सुखोपायें ब्रह्म पावणें ॥ यालागीं नारायणें प्रकाशिली भक्ती ॥ भागवतधर्माची स्थिती भाळीं भोळीं भवाब्धि तरती ॥ सुखोपायें ब्रह्मप्राप्ती ॥ तेचि श्लोकार्थी विशद सांगे ॥

कर्म मार्गापेक्षां भक्ति थोरकशी.

॥ ज्यास भगवद्भजनीं विश्वासू ॥ विधि निषेध त्याचा दासू ॥ देवोनि निज भजन विलासू ॥ स्वयें जगन्निवासू सुखावे ॥ भजन प्रताप संत

लक्षणें ॥ स्वधर्म कर्मा ऐसें दंडणें ॥ वर्णाश्रमाचा ठाव पुसणें ॥ होळी करणें कर्मांची ॥ एवं भागवतधर्मीं जे सेवक ॥ स्वधर्म कर्म त्यांचे रंक ॥ ते राहों न शके त्यां सन्मुख ॥ मा केंवि बाधक हों शकेल ॥

भक्ति मार्गाचा अधिकार सर्वांस आहे.

॥ जो श्रुति स्मृति नेणता ॥ भावें भजे भगवत्पथा ॥ त्यासि विधि निषेध बाधकता ॥ स्वप्नींही सर्वथा प्रमाद न घडे ॥ श्रुति स्मृति दोनी डोळे ॥ तेणेंवीण जे आंधळे ॥ तेही हरि भजनीं धांवतां भावबळे ॥ पडेना आडखुळे सप्रेम योगें ॥ ऐसें आचरितां भागवत धर्म ॥ बाधूं न शके कदा कर्म ॥ कर्मासि ज्याची आज्ञानेम ॥ तो पुरुषोत्तम भजना माजी ॥

भक्त देवाला सर्व समर्पण कसें करितो.

॥ हैतुक अथवा अहैतुक ॥ वैदिक लौकिक स्वाभाविक ॥ भगवंतीं अर्पे सकाळिक ॥ या नांव

देख भागवतधर्म ॥ बाधूं न शके स्वधर्म कर्म ॥ ऐक राया त्याचें वर्म ॥ मनीं प्रगटला पुरुषोत्तम ॥ अति निःसीम निज बोधें ॥ जंव दृष्टि देखे दृश्यातें ॥ तंव देवोचि देखे तेथें ॥ यापरी दर्शनातें ॥ अर्पी भजन सत्ते दृष्टीचा विषयो ॥ श्रवणेंचि यापरी श्रवण ॥ करितां उठिलें ब्रह्मार्पण ॥ हेतु रहित भगवद्भजन ॥ स्वभावें जाण स्वयें होतें ॥ जो सुमना सुमनपण जोडी ॥ तो घ्राणाचें घ्राण होय आवडी ॥ मग नानासुवास परवडी ॥ ब्रह्मार्पण मोडी निजभोग अर्पी ॥ रसना रस घेऊं जाये ॥ तंव रसस्वाद देवचि होये ॥ मग रसनेमाजी येऊन राहे ॥ ब्रह्मार्पण पाहे रसभोगवृत्ती ॥ स्पर्श घेइजे निज देहीं ॥ तंव देहींच प्रगटे विदेही ॥ मग स्पर्शी जें जें कांहीं ॥ तो तो भोगूं पाहीं ब्रह्मार्पणें उठी ॥ जेउतें जेउतें चालवी पाये ॥ तों तों मार्गू देवोचि होये ॥ मग पावलांपाउलीं पाहे ॥ निजभजन होये ब्रह्मार्पणेशीं

११.काव्य १४
काव्य ३०

खरी समाधी भक्ताची.

॥ कर्माचरणीं समाधी ॥ एक ह्मणती न घडे कधीं ॥ ते पावले नाहीं निजात्मबोधीं ॥ जाण त्रिशुद्धी विदेहा ॥ ताटस्था नाहीं समाधी॥ ह्मणे त्याची ठकली बुद्धी ॥ ते समाधी नव्हे त्रिशुद्धी ॥ जाणा तुसधी मूर्च्छा आली ॥ ताट स्थ्यापासूनि उठिला ॥ तैं तो समाधीस मुकला ॥ तेव्हां एकदेशी भावो आला ॥ मंद या बोला न मानिती सत्य ॥ बुद्धी आकळलें परब्रह्म ॥ तैं अहेतुक चाले कर्म ॥ हेंचि बुद्धीचें अर्पण परम ॥ इतर तो श्रम अनुज्ञान नाज्ञ॥ ते स्वरूपीं निरवधी ॥ भजनशील जाहली बुद्धी ॥ ते सकळ कर्मी समाधी ॥ निजार्पणविधि स्वयें जाहली ॥

वर्णाश्रम धर्माविषयीं निरभिमान कसा असावा.

॥ तरी देह गेह वर्णाश्रमे ॥ स्वभागा आलीं जीं जीं कर्में ॥ तीं तीं आचरोनि निजधर्में ॥ पूर्वानुक्रमें अनहंकृती ॥ कर्मकलाप आघवा ॥

आचरोनि आणी गौरवा ॥ परी कर्तेपणाचिया भावा ॥ अहंभावा स्पर्शेना ॥ मजपासून जाहलें सत्कर्म ॥ माझा आचार अति उत्तम ॥ त्यां निरसिलें मरणजन्म ॥ हा स्वभावें देहधर्म उठोची नेणें ॥ देहसंगें तरी वर्तणें ॥ परी देहधर्म धरूं नेणें ॥ देहस्वभाव लक्षणें ॥ ब्रह्मार्पणें विचरती॥ जें जें कर्म स्वाभाविक ॥ तें तें ब्रह्मार्पण अहैतुक ॥ या नाव भजन निर्दोख ॥ भागवतधर्म देख या नाव ॥ स्वाभाविक जें वर्तन ॥ तें सहजें होय ब्रह्मार्पण ॥ या नाव शुद्ध आराधन ॥ भागवत धर्म पूर्ण जाण राया ॥ जरी जाहले वेदशास्त्रसंपन्न ॥ तिहीं न करितां भगवद्भजन मायानिवर्तक ब्रह्मज्ञान तयासिही जाण कदा नुपजे ॥

भक्तिच्या योगें विरक्ति शांति व मुक्ति कशी प्राप्त होते.

॥ सायुज्यादि चार मुक्ती ॥ अंकीं वाढवावी भगवद्भक्ती ॥ ते न करितां अनन्य गती ॥ शास्त्रज्ञां मुक्ती न घडे कदा ॥ तारावया भाळे

झाले जन ॥ मुख्य चित्तशुद्धीच कारण ॥ जन्मकर्म हरीचे गुण ॥ करावें श्रवण अत्यादरें॥ जें जें केलें पुराण श्रवण ॥ तें तें व्यर्थ होय मननेविण ॥ यालागीं श्रवणाचें मनन ॥ सावधान करावें ॥ ऐसें मननयुक्त श्रवण ॥ करितां ओसंडे हर्ष पूर्ण ॥ तेणें हर्षें हरिकीर्तन ॥ करी आपण स्वानंदें ॥

जपतपादि साधनापेक्षां कीर्तन श्रेष्ठ आहे.

॥ कीर्तनें निर्दळिले दोष ॥ जप तप ठेले निरास ॥ यमलोक पाडिला वोस ॥ तीर्थाची आस निरास जाहली ॥ यम नियमा पडती उपवास ॥ मरो टेकले योगाभ्यास ॥ कीर्तन गजरें हृषीकेष ॥ निर्दाळी दोष नाममात्रें ॥ ज्यांसि न करवे कथा श्रवण ॥ अथवा न करवे हरी कीर्तन ॥ तिहीं करावें नामस्मरण ॥ रामकृष्ण गोविंद ॥ ऐसा वाणल्या भक्तियोग ॥ न धरी जाणपणाची फुग ॥ त्यजूनि अहंममता पांग ॥ विचरती निःसंग हरिकीर्तनीं ॥

भगवत प्राप्तीची खुण.

॥ तेवीं जीवशिवां अवचटी ॥ भक्तांचे पेठे जाहली भेटी ॥ आत्मसाक्षात्कारें पडे मिठी ॥ ते संधीमाजी उठी अनिवार रुदन ॥ परमात्मयासि आलिंगन ॥ तेणें अनिवार स्फुंदन ॥ रोमांचित रुदन ॥ सप्रेम पूर्ण उसोसोनि करी ॥

भगवंताचें खरें स्वरूप कसें पाहावें.

॥ पृथ्वी आप तेज वायु नभ ॥ देखे हरिरूप स्वयंभ ॥ भूतें महा भूतांचें डिंब ॥ नदेखे भिन्न कोंभ अभिनवें ॥ ह्मणे दुर्वाद्रुमवनवल्ली ॥ हेवि अनंत कोटी रोमावळी ॥ हरीचेनि अंगें असे वाढली ॥ त्या निज शोभा शोभली हरिरुपतळें ॥ हे असो जेवी जावळें फळें ॥ न होणें येर येरां वेगळें ॥ तेवीं भक्ति विरक्ती एके काळें ॥ भक्त तेणें बळें बळिष्ट होती ॥ जैशी कीजे भगवद्भक्ती ॥ तैसीच होय विषयविरक्ती ॥ तदनुसारें अनुभव स्थिती ॥ ती भक्त पावती तेचि क्षणीं ॥ भक्ती ह्मणजे सर्व भूतीं ॥ सप्रेम

सं.का०४१४

भशन युक्ती ॥ प्राप्ती ह्मणजे अपरोक्ष स्थिती ॥ भगवत्स्फुर्ती अनिवार ॥

विरक्तीचें लक्षण.

॥ विरक्ती ह्मणिजे ऐशी पहाहो ॥ स्त्रीपुत्र देहादि अहंभावो ॥ समूळ जेथें होय वावो ॥ विरक्ति निर्वाहो या नाव राया ॥ करितां ऐक्यभावें निजभक्ती ॥ उत्कृष्ट उपजे पूर्ण शांति ॥ तेणें होय असतांची निवृत्ती ॥ भक्ता पूर्ण प्राप्ती परमानंदें ॥ यालागीं धन्यभगवद्भक्त ॥ इंद्रियीं वर्तता विषयीं विरक्त ॥ देही असोनि देहातीत ॥ नित्यमुक्त हरिभजनें ॥ हा गभवंताचा निजमहिमा ॥ अनुपम नाहीं उपमा ॥ भावें भजोनि पुरुषोत्तमा ॥ परमात्म गरिमा पावले ॥ पूर्ण प्राप्तीचा मुख्य ठावो ॥ सर्वभूतीं भगवद्भावो ॥ हाचि पूर्ण भक्तीचा निजगौरवो ॥ तोचि अभिप्रावो हरि सांगे ॥

भगवंताची सर्वत्र व्याप्ति.

॥ सर्व भूतीं मी भगवंत ॥ सर्व भूतें मज

आंत ॥ भूतीं भूतात्मा मीचि समस्त ॥ मीच येथ परमात्मा ॥ सर्वांभूतीं भगवंत ॥ भूतें भगवंती वर्तत भूतीं भूतात्मा तोचि समस्त ॥ मी ह्मणणें तेथें मीपणा नये ॥ तो भक्तांमाजी अति श्रेष्ट ॥ तो भगवतांमाजी वरिष्ठ ॥ त्यासि उत्तमत्वाचा पट ॥ अवतार श्रेष्ट मानिति ॥

प्रतिमापूजा भक्तिचा अतिगौण मार्ग आहे.

॥ पाषाण प्रतिमा हाचि देवो ॥ तेथेंचि ज्यांचा पूर्ण भावो ॥ भक्त सज्जानांसि पहाहो ॥ अणुमात्र देहो लवों नेदी ॥ ते ठायीं साधारण जन ॥ त्याची वार्ता पुसे कोण ॥ त्यासी स्वप्नींही नाहीं सन्मान ॥ यापरी भजन प्राकृतातें ॥ ऐशिया स्थितीं जो जडभक्तु ॥ तो जाणावा मुख्य प्राकृतु ॥ प्रतिमा भंगे अंतु ॥ मानी निश्चितु देवाचा ॥ इंद्रियें विषयातें सेविती ॥ परी सुख दुःख नुमटे चित्तीं ॥ विषय मिथ्यात्वें देदेखती ॥ ते जाण निश्चितीं उत्तम भक्त ॥ परी मी एक विषय भोक्ता ॥ ही स्वप्नींही त्यास

नुमटें कथा ॥ यालागीं उत्तम भागवतता ॥ त्यासीच तत्वतां बाणली ॥

सराबंध मोक्ष कोणता.

॥ देहेंद्रिय मनोबुद्धी प्राण ॥ हेंचि बंधाचें पंचायतन ॥ क्षुधा तृषा भयक्लेश पूर्ण ॥ जन्म-मरण इत्यादि ॥ या पांचांस्थानीं अपार श्रम ॥ या नाव ह्मणिजे संसारधर्म ॥ निजभक्तां प्रसन्न आत्माराम ॥ त्यासि भवभ्रम स्वप्नींही नाहीं ॥ देहासि आलिया नानाविपत्ती ॥ भक्तां खेदू नुमटे चित्तीं ॥ जेवीं आकाश शस्त्रघातीं ॥ नये काकुळती तैसे ते॥ हृदयीं चिंतितां आत्मा-राम ॥ तद्रूप जाहला हृदयींचा काम ॥ त्यासि सर्वकर्मी पुरुषोत्तम ॥ देवदेवोत्तम तुष्टोनि प्रगटे॥ ऐसा जो निष्कामनिष्ट ॥ तोचि भगवंतामाजी श्रेष्ट ॥ त्यासीच प्रधानत्वपट ॥ जाण तो वरिष्ट उत्तमत्वें ॥ तो कर्म करी परी न ह्मणे मी कर्ता ॥ जेवी गगनीं असोनि सविता ॥ अग्नि उपजवी सूर्यकांता ॥ तेवीं करोनि अकर्ता निजात्मदृष्टी ॥

देहींचीं कर्मं अदृष्टें होतीं ॥ मी कर्ता ह्मणतां तीं बाधती ॥ भक्त सर्व कर्मं अनहंकृती ॥ परमात्मप्रतीती भजनयोगें ॥

वर्णाश्रमा विषयीं उदासीनता.

जरी जाहला उत्तम वर्ण ॥ तरी तो न ह्मणे मी ब्राह्मण ॥ स्फटिक कुंकुमें दिसे रक्तवर्ण ॥ मी लोहिवा पूर्ण स्फटिक न ह्मणे ॥ ज्यासि नाहीं देहाभिमान ॥ तो हातीं न धरीच देह वर्ण ॥ तैसाच आश्रमाचा अभिमान ॥ भक्त ज्ञान न धरी कदा॥ अंगीं बाणला तो सन्यासु परी तो न ह्मणे मी परमहंसु ॥ जेवीं नट अंगीं राजविलासु ॥ तो राजउल्हासु नट न मानी ॥ तेवीं आश्रमादि अवस्था ॥ भक्त न धरीच सर्वथा ॥ तैशीच जातीची ही कथा ॥ न घे माथां भक्तोत्तम ॥ जाति उंच नीच असंख्य ॥ परी तो न ह्मणे हे माझीची एक ॥ जेवीं गंगातीरीं गांव अनेक ॥ परी गंगा माझा एक गांव न ह्मणे ॥ तेवीं जन्मकर्म वर्णाश्रम

त हातीं त धरती ।। बहुं दे
स्वभोही न धरिती हरिभक्त ।।
जन्मप्राती ।। जेव्हां त्या सेवं
ाती ।। जन्म अभिमानें माथां
ात जातीपै माझी ।।

यभक्ति कशी करावी.

यीं प्रीती ज्या जैशी ।। हरीची
ा ।। जे अनन्य हरिपाशीं ।।
ा अनन्य सदा ।। ऐसे जे हरिचरणीं
य ।। तोचि भक्तांमाजी प्रधान ।। वैष्णवांत
आग्रगण ।। राया ते जाण भागवतोत्तम ।।

कर्मे कर्ता ह्मणतां
ती ... कृती ॥ परमा-

ता.
ो न ह्मणे मी
से रक्तवर्ण ॥
ह्मणे ॥ ज्यासि
धरीच दे
॥ भक्त
ह
री
ासु